

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор з наукової роботи
Львівського національного
університету імені Івана Франка,
професор

«14» Роман ГЛАДИЦЕВСЬКИЙ
2024 р.

**Витяг з протоколу № 3 засідання кафедри теорії та філософії права
Львівського національного університету імені Івана Франка
від 31 жовтня 2024 року**

ПРИСУТНІ: завідувач кафедри, доктор юридичних наук, професор Косович Віталій Мирославович; доктор юридичних наук, професор Луць Людмила Андріївна; доктор юридичних наук, професор Рабінович Сергій Петрович; доктор юридичних наук, професор Ярмол Лілія Володимирівна; доктор юридичних наук, професор Решота Володимир Володимирович; кандидат юридичних наук, доцент Дудаш Тамара Іванівна; кандидат юридичних наук, доцент Добрянський Святослав Павлович; кандидат юридичних наук, доцент Настасяк Ірина Юріївна; кандидат юридичних наук, доцент Раданович Наталя Миколаївна; кандидат юридичних наук, доцент Семків Віталій Остапович; кандидат юридичних наук, доцент Наконечна Анна Михайлівна; кандидат юридичних наук Гунько Наталія Юріївна; асистент Мочерад Анна Михайлівна.

СЛУХАЛИ: обговорення у форматі фахового семінару висновку про наукову новизну, теоретичне й практичне значення результатів дисертації на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень.

Тема дисертації – «Правова аргументація: загальнотеоретична характеристика», затверджена Вченою радою Львівського національного університету імені Івана Франка, протокол №41/5 від 20 травня 2015 р.

Робота виконана на кафедрі теорії та філософії права Львівського національного університету імені Івана Франка.

Науковим консультантом дисертаційного дослідження був доктор юридичних наук, професор Рабінович Петро Мойсейович.

СЛУХАЛИ: Дудаш Тамару Іванівну, що доповіла про основні положення своєї наукової роботи. Здобувачка ознайомила присутніх зі структурою дисертації, обґрунтувала актуальність обраної теми дослідження, виклала її мету й завдання, об'єкт і предмет дослідження, схарактеризувала основні положення, що відображають наукову новизну дослідження і винесені на захист та відображають концепцію дисертаційного дослідження.

Дудаш Т.І. зазначила, що у дисертаційному дослідженні, серед іншого, проаналізовано основні підходи до дослідження правової аргументації (логічний, риторичний та діалектичний); запропоновано загальнотеоретичну модель правової аргументації, яка охоплює такі елементи: склад правового аргументування, інструменти правового аргументування, реконструювання й оцінювання правової аргументації за запропонованою методикою; запропонована загальнотеоретична модель правової аргументації дала змогу обґрунтувати сутнісні ознаки правової аргументації та стала методологічним інструментом для аналізу правової аргументації в основних видах юридичної діяльності; детально досліджено питання про засоби правової аргументації, центральне місце серед яких займають аргументи, виявлено типи аргументів, що їх найчастіше використовують у правовій аргументації, запропоновано класифікацію таких аргументів за певними юридично значущими критеріями; способи правового аргументування, аргументові структури та мовні засоби правової аргументації також стали предметом вивчення та пошуку їх застосування в аргументувальній практиці, що її здійснюють уповноважені суб'єкти у різних видах юридичної діяльності; виявлено сутнісні ознаки та констатовано найістотніші проблеми правової аргументації у різних видах юридичної діяльності. Дисертація містить дослідження конкретних прикладів правової аргументації у правотворчості, правотлумаченні й правозастосуванні. Реконструйовано використані аргументи й аргументові структури, які далі оцінено, де це було підставно, за запропонованою методикою встановлення індексу аргументованості правових приписів. Дисертація насичена значним обсягом матеріалу з аргументової практики.

ВИСТУПИЛИ: рецензент доктор юридичних наук, професор Рабінович Сергій Петрович; рецензентка доктор юридичних наук, професор Ярмол Лілія Володимирівна; рецензент доктор юридичних наук, професор Решота Володимир

Володимирович; рецензент завідувач кафедри, доктор юридичних наук, професор Косович Віталій Мирославович; рецензентка доктор юридичних наук, професор Луць Людмила Андріївна.

Рецензент доктор юридичних наук, професор Рабінович С. П. наголосив на завершеному характері дослідження, його теоретичному й практичному значенні, вирішенні у цій розвідці важливих завдань загальнотеоретичної юриспруденції. Авторка виконала поставлені у дисертації завдання. Рецензент запропонував додатково обміркувати питання про мету й результат правової аргументації під кутом зору того, що вони мають збігатися. Рецензент виснував, що з огляду на наявність новизни та завершений характер дисертаційного дослідження Дудаш Т. І. та його відповідність усім встановленим вимогам, воно може бути рекомендоване до захисту.

Рецензентка доктор юридичних наук, професор Ярмол Л. В. звернула увагу на те, що дисертація з цілісним завершеним науковим дослідженням. Також наголосила, що в українській правничій доктрині ще не було представлено дослідження, яке б містило такий ґрунтовний аналіз правової аргументації. Робота написана у науковому стилі, містить посилання на значну кількість теоретичних і практичних джерел. Мету роботи вважає досягнутою. Водночас рецензентка зазначила, що не всі справді використані методи дослідження описані в такій структурній частині вступу як «Методологія дослідження». Рекомендувала зменшити кількість завдань, щоб вони чітко відповідали кількості висновків. Загалом доктор юридичних наук, професор Ярмол Л. В. вважає, що дисертаційне дослідження Дудаш Т. І. відповідає вимогам щодо дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук, містить вирішення важливої наукової проблеми у галузі загальної теорії права і може бути представлене до публічного захисту.

Рецензент доктор юридичних наук, професор Решота В. В., відзначивши актуальність дослідження, констатував, що авторська концепція дослідження стосується і запропонованої та напрацьованої термінології теорії правової аргументації. Мета роботи досягнута, її предмет повністю розкритий. Здобувачка використала значний масив судової практики та іншомовної літератури, зокрема англійською, німецькою, польською, іспанською, французькою, сербською мовами. Рекомендував сформулювати пропозиції зі зміни конкретних статей нормативно-правових актів. Рецензент доктор юридичних наук, професор Решота В. В. виснував, що дисертаційне дослідження відповідає всім встановленим вимогам і може бути рекомендоване до захисту.

Рецензент доктор юридичних наук, професор Косович В. М. відзначив високий рівень дослідження Дудаш Т. І. Він звернув увагу на актуальність теми роботи та її важливе значення для розвитку української теорії права. Він також наголосив на практичному значенні дисертаційного дослідження та рекомендацій

за його результатами. Підсумовуючи, рецензент зазначив, що дисертаційна робота відповідає усім вимогам і може бути рекомендована до захисту.

Рецензентка доктор юридичних наук, професор Луць Л. А. наголосила на тому, що дисертація Дудаш Т.І. отримала завершену форму: авторка запропонувала першу в Україні концепцію правової аргументації. Водночас запропонувала отримати акт впровадження результатів дисертаційного дослідження з огляду на його істотне практичне значення. Підсумовуючи, доктор юридичних наук, професор Луць Л. А. зазначила, що дисертаційне дослідження відповідає вимогам, що поставлені до такого виду робіт, як таке, що має наукову новизну й концепцію, і може бути рекомендоване до публічного захисту.

Кандидат юридичних наук Семків В.О. підтримав висновок рецензентів про актуальний характер наукового дослідження Дудаш Т.І. Констатував, що дослідження є завершеним. Загалом, на переконання Семківа В.О., дисертаційна робота Дудаш Т.І. відповідає встановленим вимогам і може бути предметом публічного захисту в спеціалізованій вченій раді.

УХВАЛИЛИ: за результатами проведення фахового семінару затвердити висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертаційної роботи Дудаш Тамари Іванівни на тему «Правова аргументація: загальнотеоретична характеристика»:

ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Дудаш Тамари Іванівни на тему «Правова аргументація: загальнотеоретична характеристика» на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень.

Актуальність теми дослідження. Дослідження правової аргументації має яскраво виражені теоретичний і практичний аспекти. Теоретичний аспект актуальності дослідження зумовлений аргументовним характером права. Аргументовний характер права та його відкрита будова зумовлюють те, що аргументи, які черпають з писаних чи неписаних принципів права та інших, так би мовити, позаправових джерел, можуть потрапляти у позитивне право і розвивати його. Усвідомлення цієї закономірності зобов'язує розробити загальнотеоретичну концепцію правової аргументації як юридичної діяльності, яка бере до уваги аргументовний характер права та фіксує сутнісні ознаки правової аргументації (у найбільш загальному сенсі), яка поєднує діяльність з правового аргументування, правову аргументацію як продукт цієї діяльності та аргументованість створеного правового припису як її результат. Адже належне

теоретичне осмислення правової аргументації є передумовою для покращення аргументувальної й аргументовчої практики.

Актуальність теми дослідження має також і суто прикладний аспект – сприяти покращенню якості реальної правової аргументації, що її здійснюють уповноважені суб'єкти (правотворці, офіційні правотлумачі та судді) та інші правники, що беруть участь у провадженні юридичної діяльності. Адже до правової аргументації в усіх означених видах юридичної діяльності є чимало запитань щодо її якості з боку суспільства. Крім того, актуальним також було б узгодження результатів цієї дослідження для аргументувальної діяльності в правничій науці та у професійній діяльності правників. Адже саме цілісне загальнотеоретичне бачення явища правової аргументації дає змогу пропонувати певні варіанти поліпшення її нормативного регулювання, аргументувальної й аргументовчої практики.

Дослідження правової аргументації проводили й проводять у різних аспектах – від філософсько-правового до розробки програм правової аргументації для штучного інтелекту. Досліджують правову аргументацію в різних країнах, зокрема: Нідерландах (Е.Фетеріс, Г. Клусергаус, Ж. Плаг, А. Лоддер), Польщі (Є. Рублевські, Є. Стельмах, Б. Брожек), США (С. Джейкобс, Р. Дворкін, С. Тулмін), Канаді (Д. Волтон, Д. Гічкок), Німеччині (Р. Алексі, К. Ларенц), Франції (Х. Перельман, Л. Ольбрехт-Титека) Сполученому Королівстві (Н. Мак-Кормік), Іспанії (М. Атієнза, Г. Марцілла), Португалії (Є. Булигін), Фінляндії (А. Аарніо, Р. Сілтала), Швеції (О. Печенік), Сербії (Г. Дажович, С. Медар), Словенії (М. Павчнік) та ін.

У сучасній українській науці питання правової аргументації досліджують здебільшого в рамках юридичної логіки (О. Юркевич, В. Титов, О. Щербина). Останніми роками розвідки щодо питань правової аргументації почали з'являтися в рамках загальної теорії права (М. Козюбра, В. Кістяник, П. Рабінович, Л. Луць, С. Погребняк, Р. Ляшенко, В.Федчик, О. Чорнобай, Д. Новіков, В. Орел, Ю. Кривицький) та конституційного права (С. Різник, С. Рабінович, О. Щербанюк, О. Стратій, О. Меленко) чи юридичного аналізу й письма (М. Афанасьєва). Зазначені дослідження присвячені окремим аспектам правової аргументації, зокрема судової.

Водночас слід наголосити на тому, що, незважаючи на актуальність цієї проблематики, правова аргументація в українській правничій науці досліджена неповно та несистемно. Загальнотеоретична концепція правової аргументації, яка б розглядала її у найбільш загальному сенсі як юридичну діяльність, яка має свої засоби та результат, не розроблена. На жаль, українськомовні дослідження здебільшого ґрунтовані на працях дослідників з пострадянських країн і здебільшого не брали до уваги ті здебільшого англомовні напрацювання дослідників з інших країн, які вже стали класичними у царині правової

аргументації. Це сприяло навіть певному спотворенню деяких наукових позицій та їх хибному тлумаченню. Як наслідок, у деяких розвідках правову аргументацію ототожнювали з юридичною, з доведенням, мотивуванням, обґрунтуванням чи доказуванням, а аргументи – з мотивами, доводами. Усталені в зарубіжних працях підходи до правової аргументації не достатньо досліджені під оглядом їхніх особливостей та теоретичних моделей, придатності для вироблення загальнотеоретичної концепції правової аргументації. Загальнотеоретичну модель правової аргументації як юридичну конструкцію не пропонували взагалі як і методики оцінювання правової аргументації на предмет переконливості чи за іншими критеріями. Типологія й класифікація аргументів у правовій аргументації також не отримала комплексного висвітлення, ґрунтованого на опрацюванні багаторічних зарубіжних досліджень. Аргументові структури саме у правовій аргументації, їхні мовні засоби не отримали висвітлення, як і сутнісні ознаки правової аргументації у основних видах юридичної діяльності. У зв'язку з таким станом наукових досліджень унеможлиблюється розробка напрямів удосконалення правової аргументації та можливість емпіричного дослідження аргументувальної й аргументовчої практики в Україні, як це свого часу було зроблено у європейських країнах. Це ще раз свідчить про очевидну необхідність комплексного аналізу цієї наукової проблеми та пошуку шляхів і напрямів удосконалювання аргументувальної й аргументовчої практики у юридичній діяльності.

Зв'язок роботи з науковими темами. Дисертацію виконано в межах таких науково-дослідчих тем в межах робочого часу: № 0112U003525 «Актуальні питання правотворення та правозастосування в Україні»; № 0112U003525 «Техніка і технологія юридичної практики»; № 0118U000622 «Юридичні засоби забезпечення прав людини в Україні: стан та основні напрями удосконалення»; № 0121U110293 «Правові засоби забезпечення прав людини в Україні: техніко-технологічні аспекти»; № 0124U002271 «Міжнародні та національні правові засоби забезпечення прав людини в Україні: теоретико-прикладні аспекти».

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Результати дисертаційного дослідження є аргументованими та переконливими, що досягнуто завдяки використанню достатньої кількості наукових джерел, зокрема зарубіжних, національного законодавства, значного обсягу матеріалів національної й міжнародної судової практики.

Дисертаційне дослідження має логічну структуру, котра забезпечує перехід від аналізу загальних питань правової аргументації до її конкретних проявів у різних видах юридичної діяльності. Питання проаналізовані послідовно, показані взаємозв'язки між ними. Це свідчить про системний характер дисертаційного дослідження.

Про обґрунтованість положень, висновків і рекомендацій дисертаційного дослідження свідчить зокрема те, що дисертантка опрацювала значну кількість наукових праць та емпіричного матеріалу та супроводила це опрацювання власним аналізом та критичним осмислюванням. Це дозволило сформулювати власні аргументовані позиції.

Обґрунтованість дисертаційних положень підтверджена емпіричними даними, отриманими в результаті аналізу практики аргументування й аргументів. Емпіричну базу дослідження становлять стенограми засідань парламенту, висновки наукових експертів щодо законопроектів, відео судових засідань, українські судові справи, які розміщені в Єдиному державному реєстрі судових рішень, судова практика (ухвали, рішення) Конституційного Суду України, ухвали й рішення Європейського суду з прав людини.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що представлена робота є першим в українській юридичній науці дисертаційним дослідженням, в якому на основі цілісного вивчення проблем наукового, нормативного та практичного характеру запропоновано загальнотеоретичну концепцію правової аргументації як складника юридичної діяльності і яка забезпечує, що отримані а результати основних видів юридичної діяльності правові приписи не є свавільними.

У результаті проведеного досліджування одержано нові теоретико-методологічні та науково обґрунтовані висновки, розроблені пропозиції, що винесені на захист, а саме:

уперше:

1. Розмежовано концепційно й термінологійно правове аргументування як діяльність, аргументованість предмета цієї діяльності як властивість її результату і правову аргументацію як продукт, що постає в процесі цієї діяльності; термін «правова аргументація у найбільш загальному сенсі» виправдано використовувати як позначку найбільш широкого поняття, що охоплює усі зазначені вище – діяльність, засоби і результат.
2. Надано авторські визначення понять правового аргументування й аргументації крізь призму загальнотеоретичного бачення: правове аргументування – це процесове поняття, яке відображає юридично значущу діяльність (процес) з обґрунтування чи відхилення (відкидання) твердження за допомогою певних засобів – юридичних та інших аргументів для переконування в вірогідності й доладності ухваленого юридично значущого рішення або певної правової позиції, що сприяє настанню юридичних наслідків; правова аргументація – це поняття, яке відображає або продукт, що постає в процесі діяльності з правового аргументування, або продукт, що постає в процесі діяльності з реконструювання аргументації, що міститься в тексті іншого суб'єкта, крізь призму власної свідомості.

Про обґрунтованість положень, висновків і рекомендацій дисертаційного дослідження свідчить зокрема те, що дисертантка опрацювала значну кількість наукових праць та емпіричного матеріалу та супроводила це опрацювання власним аналізом та критичним осмислюванням. Це дозволило сформулювати власні аргументовані позиції.

Обґрунтованість дисертаційних положень підтверджена емпіричними даними, отриманими в результаті аналізу практики аргументування й аргументів. Емпіричну базу дослідження становлять стенограми засідань парламенту, висновки наукових експертів щодо законопроектів, відео судових засідань, українські судові справи, які розміщені в Єдиному державному реєстрі судових рішень, судова практика (ухвали, рішення) Конституційного Суду України, ухвали й рішення Європейського суду з прав людини.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що представлена робота є першим в українській юридичній науці дисертаційним дослідженням, в якому на основі цілісного вивчення проблем наукового, нормативного та практичного характеру запропоновано загальнотеоретичну концепцію правової аргументації як складника юридичної діяльності і яка забезпечує, що отримані а результати основних видів юридичної діяльності правові приписи не є свавільними.

У результаті проведеного досліджування одержано нові теоретико-методологічні та науково обґрунтовані висновки, розроблені пропозиції, що винесені на захист, а саме:

уперше:

1. Розмежовано концепційно й термінологійно правове аргументування як діяльність, аргументованість предмета цієї діяльності як властивість її результату і правову аргументацію як продукт, що постає в процесі цієї діяльності; термін «правова аргументація у найбільш загальному сенсі» виправдано використовувати як позначку найбільш широкого поняття, що охоплює усі зазначені вище – діяльність, засоби і результат.
2. Надано авторські визначення понять правового аргументування й аргументації крізь призму загальнотеоретичного бачення: правове аргументування – це процесове поняття, яке відображає юридично значущу діяльність (процес) з обґрунтування чи відхилення (відкидання) твердження за допомогою певних засобів – юридичних та інших аргументів для переконування в вірогідності й доладності ухваленого юридично значущого рішення або певної правової позиції, що сприяє настанню юридичних наслідків; правова аргументація – це поняття, яке відображає або продукт, що постає в процесі діяльності з правового аргументування, або продукт, що постає в процесі діяльності з реконструювання аргументації, що міститься в тексті іншого суб'єкта, крізь призму власної свідомості.

3. Обґрунтовано співвідношення понять, пов'язаних з правовою аргументацією у загальному та спеціальному юридичному контекстах: 1) у загальному юридичному контексті поняття правового аргументування й правового обґрунтування подібні за змістом й відображають юридично значущу діяльність з наведення аргументів; правове аргументування можна розглядати як різновид обґрунтування поряд з мотивуванням і пояснюванням; пояснювання відрізняється від аргументування тим, що лише поглиблює розуміння і не передбачає відхилення (відкидання) аргументів; 2) у спеціальному юридичному контексті – правозастосовчому – деякі терміни, пов'язані з правовою аргументацією, мають інше значення, ніж у загальному юридичному контексті: термін «обґрунтоване судове рішення» означає обґрунтованість судового рішення доказами, а не зазначення підстав цього рішення; доказування є спеціальним терміном і спеціальним різновидом процесуальної правозастосовчої діяльності; саме вмотивованість судового рішення (як наведення його мотивів і підстав») у спеціальному юридичному контексті асоційована з його аргументованістю.
4. Виокремлено позитивістські і непозитивістські підходи до визначення поняття правової аргументації в доктринальних джерелах: до непозитивістських віднесені ті, автори яких вибудовують з поняття правової аргументації онтологію права, відштовхуються від визнання інструментальної ролі правової аргументації як правового обґрунтування чи виправдання, а до позитивістських віднесено її розуміння як обґрунтування, що його здійснюють у позитивному праві, де акцентовано на дослідженні аргументів (від ототожнення правової аргументації з судовим правозастосовчим обґрунтуванням – до її розуміння як дискурсного обґрунтування у юридично значущій діяльності).
5. Запропоновано й обґрунтовано модель правової аргументації у юридичній діяльності з позицій загальної теорії права. Така модель відображає перехідність від діяльності з правового аргументування до її результату – правового припису, що отримує таку властивість як аргументованість, беручи до уваги використані для цього засоби, й охоплює: аргументувальну ситуацію, склад правового аргументування, інструменти правового аргументування, реконструювання й оцінювання правової аргументації.
6. Аргументовано запропоновану юридичну конструкцію «склад (корпус) правового аргументування» як таку, що входить до загальної моделі правової аргументації; вона дозволяє схарактеризувати правове аргументування як діяльність та показати перехідність саме від діяльності уповноважених та інших суб'єктів – правового аргументування – до її результату – такої властивості правового припису (нормативно-правового, інтерпретаційного чи правозастосовчого) як його аргументованість за

допомогою певних засобів – юридичних та інших аргументів; до складу (корпусу) правового аргументування віднесено: 1) суб'єктний склад; 2) об'єкт правового аргументування; 3) зміст правового аргументування й 4) результат правового аргументування.

7. Запропоновано авторську методику оцінювання аргументованості правового припису, що постає в результаті правового аргументування за 11 запитаннями-критеріями. Відповіді на ці запитання мають бути оцінені на певний бал, а сукупність балів дозволяє встановити ступінь аргументованості правового припису від 1 до 5, де 1 – слабка аргументованість; 2 – недостатня аргументованість; 3 – часткова аргументованість; 4 – достатньо аргументованість; 5 – сильна аргументованість.
8. Розмежовано поняття аргументованості предмета аргументування та переконливості правової аргументації як критеріїв її оцінювання: переконливість правової аргументації, яка обумовлює те, чи досягнута мета правового аргументування – переконати адресата аргументації й правову аудиторію у підставності саме такого правового припису на підставі саме висунутих аргументів; сам факт аргументованості правового припису ще не свідчить про переконливість такої аргументації, але є її неодмінною передумовою: лише аргументований правовий припис може бути переконливим, але не будь-який аргументований правовий припис переконливий; переконливість правової аргументації також має бути предметом оцінювання, однак за дещо ширшими критеріями: крім тих критеріїв, які внесені до індексу аргументованості правового припису, доцільно зважити на такі критерії як можливість універсалізації такої аргументації та наслідки, яких досягають за допомогою такої аргументації. Можливість універсалізації переконливої правової аргументації є підґрунтям для уподібнювання судової практики в подібних справах.
9. Виявлено сутнісні ознаки правової аргументації, що розкривають її природу: 1) діяльність з правового аргументування є невід'ємним складником основних різновидів юридичної діяльності; 2) правова аргументація має діалоговий характер, оскільки його здійснюють у діалоговій взаємодії суб'єктів; 3) діяльність з правового аргументування здійснює як уповноважений на певну юридичну діяльність суб'єкт, так і інші учасники цієї діяльності; мета аргументувача, уповноваженого на юридичну діяльність, кінцево полягає в тому, щоб переконати адресата правової аргументації та правову аудиторію у підставності й не свавільності правового припису, сформованого у результаті правового аргументування; 4) об'єктом правового аргументування в основних видах юридичної діяльності є такі правові приписи: нормативно-правовий – у правотворчому

аргументуванні, інтерпретаційно-правовий – у правотлумачному аргументуванні й правозастосовчий – у правозастосовчому аргументуванні; 5) зміст діяльності з правового аргументування є процесовий і полягає у висуненні юридичних та інших аргументів у формі тверджень чи заперечень, які кінцево допомагають обґрунтувати певний правовий припис; 6) для правового аргументування використовують певні різновиди засобів, насамперед аргументи юридичні (передбачені у джерелах (формах) права, вони можуть стосуватися як фактів, так і права), правові (не передбачені у джерелах (формах) права, наприклад правові принципи, не закріплені у позитивному праві, але визнані правовою доктриною, правові цінності, так зване, «м'яке право») чи позаправові (інші соціальні аргументи, зокрема політичні, моральні, релігійні, з контексту справи та інші); 7) правове аргументування, яке саме по собі є стадійною діяльністю; 8) в результаті якої формують аргументований правовий припис у кожному різновиді юридичної діяльності; 9) здійснюють на кожній зі стадій основних різновидів юридичної діяльності – правотворчої, правотлумачної та правозастосовчої 10) підпорядковується тим процесуальним юридичним нормам, які регулюють здійснення цих видів юридичної діяльності у певній правовій системі.

10. Розмежовано поняття юридичного, правового та іншого соціального аргументу за критерієм змісту засновків такого аргументу. Правові аргументи мають у засновках джерела права чи джерела обґрунтування права, а інші соціальні – міркування моралі, політики, соціальної справедливості, контексту тощо. Проте змісту засновків не достатньо, якщо йдеться про виокремлення юридичних аргументів. Кожен юридичний аргумент є правовим, але не кожен правовий – юридичним. По-перше, юридичний аргумент має у засновках так звані основні джерела права для певної держави. Правові ж аргументи можуть мати у засновках як інші – факультативні для певної держави – джерела права, так і джерела обґрунтування права – підготовчі документи до законопроекту, аргументи з судової практики, так зване «м'яке право», іноземне право й судову практику тощо. По-друге, для виокремлення юридичних аргументів крім змісту засновків такого аргументу потрібно враховувати повноваження органу, що створює такий аргумент, на створення джерела права чи іншого акта обов'язкової сили загального характеру, що саме по собі надає їхнім аргументам юридичності.

11. Запропоновано класифікацію аргументів у правовій аргументації за юридично значущими критеріями: за засобами формування засновків аргументу (або, іншими словами, за джерелами, з яких суб'єкт віднаходить аргументи) – правові й позаправові; за формою висновування, яка є в основі

аргументу – дедукційні, індукційні, абдукційні; за доказовою силою – недоказові й доказові; за об'єктом аргументування – ті, що обґрунтовують твердження про юридично значущі факти та ті, що обґрунтовують твердження про право; за роллю в аргументовій структурі – основні та додаткові; за стадією правового регулювання – правотворчі, правотлумачні, правозастосовчі; за джерелом походження: ті, що походять від уповноважених на правове аргументування суб'єктів та ті, що їх створюють у процесі інших різновидів юридично значущої діяльності (правничо-наукової та правореалізаційної).

12. Запропоновано вдосконалити аргументувальну й аргументовчу практику у правотворчості насамперед шляхом запровадження детальних правил обґрунтування не лише потреби ухвалити законопроект, а й його змісту та правил здійснення аргументування у процесі законотворчості з боку експертів і в парламентських дебатах та в процесі обговорення законопроекту в комітетах парламенту; зміст і форма нормативно-правових приписів мають бути аргументовані належно, щоб поліпшити якість правового регулювання суспільних відносин та уникнути небажаних наслідків дії певного законопроекту.
13. Обґрунтовано, що для вдосконалення правотлумачної аргументовчої практики КСУ варто розширити набір використовуваних типів аргументів: потрібно використовувати не лише лінгвістичні й системні аргументи, якість яких потребує поліпшення у аргументовчій частині рішень КСУ, а також не цуратися телеологічно-оцінкових аргументів для посилення переконливості правотлумачної аргументації КСУ.
14. Простежено, що правила правового аргументування потребують закріплення в нормах процесуальних кодексів, включно з закріпленням розподілу тягаря аргументування, стандарту аргументованості, джерел аргументів, статус деяких аргументів (зокрема з іноземного права чи іноземної судової практики в правовій системі України); крім того, треба скоригувати зафіксований у деяких процесуальних кодексах обов'язок суду відповідати на «кожен доречний та важливий аргумент кожної зі сторін» (як результат реагування на практику ЄСПЛ). Варто усунути оцінку «доречності та важливості аргументу» з боку суду та закріпити обов'язок суду відповідати на всі аргументи сторін. Інакше сторони нестимуть ризик свавільності в оцінюванні доречності та важливості аргументу. Як наслідок, вони можуть бути позбавлені можливості оскаржити таке рішення суду, якщо суд вважатиме не доречним і не важливим котрийсь з важливих з їхнього погляду аргумент.
15. Для точного позначення змісту понять, пов'язаних з правовою аргументацією, запропоновано терміносистему правової аргументації,

побудовану за словотвірними моделями української мови. Відповідні пропозиції мають за мету позначити семантично різними термінами поняття, що їх використовують у теорії правової аргументації. Відповідні ж поняття відображають специфіку явищ і забезпечують належний аналіз явищ, пов'язаних у з правовою аргументацією у найбільш загальному сенсі.

Удосконалено:

1. Обґрунтування того, що ототожнення мотивування й аргументації не має достатніх підстав на лексико-семантичному рівні. Адже термін «мотивування» має первісним саме «спонукальне» значення, а справжні мотиви ухвалення того чи іншого судового рішення часто залишаються прихованими, суд об'єктивує лише аргументи. Тому нормативні терміни «мотивувальна частина [судового рішення]», «мотивація суду», «мотиви сторін» та ін. з коренем «мотив» мають бути замінені на ті, що містить корінь «аргумент» («аргументовча частина [судового рішення]», «аргументація суду», «аргументи сторін» та ін.).
2. Уточнено класифікацію правової аргументації, а саме: обґрунтовано, що вона має практико-прикладну цінність; виявлено, що деякі з запропонованих у нечисленних доктринальних джерелах класифікаційних критеріїв стосується правової аргументації, деякі – правового аргументування, а деякі придатні для класифікування обидвох цих понять; запропоновано нові юридично значущі критерії класифікації правової аргументації: за доказовою силою, за безпосереднім предметом аргументування; за різновидом висновування в основі аргументації.
3. Конкретизовно розуміння трьох усталених підходів до дослідження правової аргументації шляхом виявлення ознак кожного з них та визначення їх ваги у загальнотеоретичному дослідженні правової аргументації; виснувано про найвищу питому вагу у такому дослідженні логічного підходу; надано визначення розуміння правового аргументування й аргументації з погляду цих трьох підходів.
4. Поняття аргументувальної ситуації з огляду на правове аргументування: поглиблено її розуміння як контекстуального тла для правового аргументування, яке впливає на те, які саме суб'єкти здійснюють аргументування, з якою метою, щодо якого предмету, які засоби для цього вони обирають, та, відповідно, якого результату вони досягнуть і як він впливатиме на настання юридичних наслідків; виокремлено аргументувальні ситуації у правотворчій, правозастосовчій та офіційній правотлумачній аргументації.
5. Розуміння суб'єктів правового аргументування: до суб'єктного складу правового аргументування належать як обов'язкові суб'єкти (аргументувач, адресат правової аргументації, аудиторія) так і факультативні

(реконструювач), а сприяють їм інші учасники аргументувальної діяльності (експерти, свідки та ін.); аргументувачі адресат аргументації міняються ролями у різних аргументувальних ситуаціях та мають мету переконати протилежну сторону у підставності (аргументованості) саме певного бачення предмета аргументування; правовою аудиторією у всіх аргументувальних ситуаціях здебільшого виступає суспільство в цілому, або деякі інші суб'єкти, зокрема вищі суди.

6. Бачення об'єкта правового аргументування у правовій аргументації в юридичній діяльності, яким підставно вважати те, на що спрямована сама юридична діяльність, а саме: нормативно-правовий припис для правотворчості, інтерпретаційно-правовий припис для офіційного правотлумачення та індивідуальний правовий припис для правозастосовування; об'єкт правового аргументування конкретизується у його предметі у аргументувальній ситуації.
7. Розуміння аргументів як субстантивних засобів правового аргументування поряд з процесовими засобами, тоді як схеми аргументів та структури аргументів слугують для реконструювання правової аргументації; уточнено типологію аргументів, виявлено, що в основі побудови типу аргументу є певне методологічне підґрунтя, зокрема топічне та герменевтичне.
8. Розуміння співвідношення між тлумаченням та аргументуванням права: правотлумачні аргументи є засоби, які забезпечують застосування способів тлумачення права. Проте зв'язок між засобами і способами правового аргументування не є прямолінійним. Наприклад, зовнішньосистемний аргумент з суспільно-політичного контексту може забезпечити застосування не системного, а еволюційного способу тлумачення права.
9. Способи правового аргументування, якими у правозастосовчій аргументації визнають правову кваліфікацію фактів та зважування й балансування: базовим способом аргументування є правова кваліфікація (субсумування) не лише фактів, але й права, яку враховують і в правотворчій діяльності; зважування й балансування як спосіб обґрунтування у так званих складних справах, вирішення яких не може бути обґрунтованим у спосіб субсумування, потребує напрацювання критеріїв та алгоритмів зважування та виявлення того, що зважують – принципи права, права людини чи інтереси суб'єктів.
10. Позицію щодо раціональності правотворчої аргументації: ірраціональний складник правотворчої проявлений лише на етапі ухвалення законопроекту – під час парламентських дебатів. Натомість, раціональність правотворчого аргументування, що передує парламентським дебатам, сумніву не спричиняє, як і діалоговий характер аргументувальних ситуацій.

Набули подальшого розвитку:

1. Розмежовано поняття правової та юридичної аргументації з огляду на використані засоби: в юридичній діяльності, а ще більше в юридичній практиці, а тим більше у юридичній науці (доктрині) використовують не лише суто юридичні аргументи (пов'язані з позитивним правом, закріпленим у формі (джерелі) такого права), а й інші – правові (наприклад, закріплені у так званому м'якому праві, яке не має статусу формального джерела права), а також моральні, релігійні, світоглядні, політичні й інші аргументи. Запропоновано наповнення змісту понять «правнича аргументація» та «правна аргументація».
2. Концептуальні підходи до правової аргументації – логічний, риторичний та діалектичний. Кожен з них ґрунтований на певній світоглядній аксіоматичній ідеї (концепції раціональності: «геометричній» (формально-логічній) – аргументація створена на неспірній основі й у логічно досконалий спосіб; «антропологічній» – аргументація ґрунтується на тому, що вважають раціональним члени певної комунікативної спільноти; чи «критичній» – аргументація заснована на систематичній перевірці прийнятності усіх аргументувальних кроків), на основі якої вибудовують теоретичну модель правової аргументації та проводять емпіричні дослідження. Виявлено, що в основі світоглядної аксіоматичної ідеї (концепції раціональності) кожного з підходів до правової аргументації покладені різні стандарти (критерії) оцінювання доладності (*soundness*) аргументації: правильність (істинність) для логічного підходу, переконливість для риторичного підходу й прийнятність для підходу діалектичного (діалогічного). Обґрунтовано, що не всі підходи придатні для дослідження як правового аргументування, так і правової аргументації: логічний підхід спрямований на реконструювання правової аргументації і не придатний для дослідження правового аргументування, тоді як риторичний та діалектичний – насамперед, на правове аргументування, але можуть пропонувати і власний підхід до реконструювання правових аргументів (аргументації).
3. Доктринальні позиції про типи аргументів у правовій аргументації. Визнаними типами правотлумачних аргументів і такими, що мають підстави в емпіричній правоаргументовчій практиці в Україні, є аргументи лінгвістичного, системного, телеологічного й генетичного типів. Уточнено розуміння кожного з них та виснувано, що найскладнішими можна вважати аргументи системного типу, оскільки вони містять внутрішньосистемний та зовнішньосистемний підтипи. Розмежовано історичні аргументи як різновид системних та генетичні як самостійний тип. Телеологічні аргументи поєднують ті, які пов'язані зі встановленням мети норми права чи наслідків її дії.

4. Розуміння аргументових структур у правовій аргументації. Встановлено, що такими, що забезпечують переконливість аргументації та що їх найчастіше створюють у правовій аргументації, є конвергентна та пов'язана аргументові структури. Їхню наявність можна виявити, реконструювавши правову аргументацію, а свідчити про неї можуть певні мовні показники (індикатори).
5. Положення про мовні засоби правової аргументації та виклад аргументів. Встановлено, що виклад аргументових конструкцій у правовій аргументації варто здійснювати у порядку «точка зору – аргумент». Саме така послідовність сприяє кращому ідентифікуванню аргументових конструкцій.

Апробація матеріалів дисертації. Результати дисертаційного дослідження обговорені на засіданнях кафедри теорії та філософії права у 2022-2024 роках.

Основні висновки були представлені на міжнародних, всеукраїнських конференціях, форумах, круглих столах та робочих семінарах: «Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні» (м. Львів, 12–13 лютого 2015 р.); «Юридична техніка: доктринальні основи та проблеми викладання» (м. Харків, 30 вересня – 1 жовтня 2015 року); «Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні» (4–5 лютого 2016 р.); «Актуальні проблеми державотворення в Україні» (м. Київ, 20 травня 2016 року); «Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні» (7–8 лютого 2017 р.) «Закарпатські правові читання» (м. Ужгород, 29-30 квітня 2020 р.); «Фундаментальні проблеми юриспруденції II. Право і неправо» (м. Харків, 18–19 вересня 2020 року); «Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні» (5–6 лютого 2021р.); «Фундаментальні проблеми юриспруденції III. Межі права» (м. Харків, 28–29 травня 2021 року); «New Paradigms in the law of European States. Legal and social aspects» (Lublin, May 27, 2021); «Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні» (м. Львів, 3–4 лютого 2022 р.); «Responsibility, Liability, & Society» (Lviv, January 27-28, 2023); «Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні» (м. Львів, 2–3 лютого 2023 р.); «XI Щорічний міжнародний форум з практики Європейського суду з прав людини» (Львів, 30 листопада – 1 грудня 2023 р.); «Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні» (7–8 лютого 2024 р.); Літня школа професійного розвитку «Непозитивістська теорія права: проблеми методології та методики викладання» (10-12 липня 2024р.); «XII Щорічний міжнародний форум з практики Європейського суду з прав людини» (Львів, 29 – 30 жовтня 2024 р.).

Відповідність дисертації науковій спеціальності. Дисертація відповідає науковій спеціальності 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що висновки, пропозиції та рекомендації, сформульовані в дисертації, можуть бути використані:

а) у науково-дослідчій роботі – для подальших досліджень проблематики правової аргументації та для емпіричних досліджень аргументувальної й аргументовчої практики в українській правовій системі;

б) у правотворчості – для правотворців та експертів у процесі розроблення й удосконалення законодавства, що встановлює процесуальні правила для здійснення аргументувальної діяльності, для покращення аргументувальної й аргументовчої практики у правотворчій діяльності для посилення аргументованості законопроектів загалом та аргументованості змісту окремих нормативно-правових приписів;

в) у правотлумаченні – для офіційних правотлумачів під час здійснення правотлумачної діяльності, насамперед офіційної, для покращення правотлумачної аргументувальної й аргументовчої практики, зокрема побудови правотлумачних аргументів, їх поєднання між собою у аргументувальні конструкції та їх мовного оформлення;

г) у правозастосовуванні – для правозастосувачів та інших учасників правозастосовчої діяльності, насамперед суддів та сторін справи, адвокатів під час здійснення правозастосовування для покращення їх аргументувальної й аргументовчої практики, а саме: для якіснішої побудови правотлумачних аргументів, аргументів щодо фактів та юридичної кваліфікації фактів, їх поєднання за допомогою мовних засобів у аргументувальні конструкції з демонстрацією зв'язків між засновками та висновками аргументів для досягнення сильнішої переконливості правозастосовчої аргументації;

д) у навчальному процесі – при вивченні навчальних дисциплін «Теорія права», «Філософія права», «Юридична аргументація», «Юридичний аналіз та письмо», для підготовки методичних матеріалів, підручників, посібників.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною науковою роботою, що її виконала здобувачка особисто. Наукову новизна, висновки та пропозиції авторка сформулювала сама й обґрунтувала на підставі особистих досліджень. Здобувачка не використовувала ідей і розробок, що належать співавтору деяких публікацій за темою дисертації.

Повнота викладу матеріалів дисертаційного дослідження в опублікованих працях дисертантки та їх апробація. Основні результати наукового дослідження із достатньою повнотою висвітлені у 40 публікаціях, з яких 1 одноосібна монографія, 22 статті фахових виданнях, зокрема – 2 в іноземних виданнях, 6 у виданнях категорії А, 2 з яких у виданнях що індексовані у базі Scopus, 16 тез доповідей на конференціях.

Список опублікованих праць за темою дисертації

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Дудаш Т. Правова аргументація: загальнотеоретична характеристика : монографія. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2024. 744 с.
2. Дудаш Т. Правова аргументація: стан та перспективи дослідження. *Вісник Львівського національного університету імені Івана Франка. Серія юридична*. 2016. Випуск 62. С. 3–13.
3. Дудаш Т. Правова аргументація: до питання про загальне поняття. *Право України*. 2016. № 8. С. 99–106.
4. Рабінович П., Дудаш Т. Правова аргументація: терміно-поняттєвий інструментарій дослідження. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2016. № 2 (85). С.8–20.
5. Дудаш Т.І. Особливості аргументування рішень Європейського суду з прав людини (до характеристики методологічних підходів). *Право України*. 2017. № 4. С. 156-167.
6. Рабінович П., Дудаш Т. Правнича мова: основні складники (загальнотеоретична характеристика). *Вісник Національної академії правових наук України*. 2017. № 1. С. 17-29.
7. Дудаш Т.І. Основні методологічні підходи до розуміння й дослідження правового аргументування й правової аргументації. *Вроцлавсько-Львівський юридичний збірник*. Львів, 2017. Вип. 8. С. 103-123
8. Дудаш Т.І. Логічний підхід до правової аргументації. *Вроцлавсько-Львівський юридичний збірник*. Вроцлав: Видавництво Вроцлавського університету, 2020. Вип. 11. С. 91-109
9. Дудаш Т. Склад (корпус) правової аргументації: загальнотеоретична характеристика. *Публічне право*. 2021. №2. С. 138-148.
10. Дудаш Т. Інструменти правового аргументування й правової аргументації: загальнотеоретична характеристика. *Вісник Львівського національного університету імені Івана Франка. Серія юридична*. 2021. Вип. 73. С. 3-13.
11. Dudash T. Analyzing Legal Argumentation: What Theoretical Model is the Most Comprehensive? *Studia Iuridica Lublinensia*. 2022. Vol. 31. No 3. P. 85-103 (видання категорії А, належить до 3 квартилю журналів, внесених до бази SCOPUS, прирівняне до двох публікацій).
12. Rabinovych P., Dudash T. Legal Argumentation: Some General Theoretical Aspects. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*. 2022. Vol. 29. No. 1. P. 13-25 (видання категорії А).

13. Дудаш Т. Мовні засоби правової аргументації: загальна характеристика. *Вісник Львівського національного університету імені Івана Франка. Серія юридична*. 2022. Вип. 74. С. 12-22.
 14. Дудаш Т. Аргументування у правотворчості: деякі загальнотеоретичні питання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. №8. С. 35-40.
 15. Рабінович П. М., Дудаш Т. І. Аргументи у правовій аргументації: деякі загальнотеоретичні аспекти. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2022. Т. 29. № 3. С. 47–68 (видання категорії А).
 16. Дудаш Т. Базові поняття теорії правової аргументації: зміст та співвідношення. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. №9. С. 28-33.
 17. Рабінович П. М., Дудаш Т. І. Правозастосовче аргументування у судовому процесі (загальнотеоретичні аспекти). *Вісник Національної академії правових наук України*. 2022. Т. 29. № 4. С. 15–36 (видання категорії А).
 18. Дудаш Т.І. Зважування й балансування прав людини як спосіб правового аргументування. *Право України*. 2023. №6. С. 33-50.
 19. Рабінович П. М., Дудаш Т. І. Правотлумачне аргументування у конституційному судочинстві в Україні (загальнотеоретичні аспекти). *Вісник Національної академії правових наук України*. 2023. Т. 30 . № 3. С. 74-97 (видання категорії А).
 20. Дудаш Т. Типологія аргументів у правовій аргументації. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. №3. С. 31-39.
 21. Дудаш Т. Аргументувальні структури у правовій аргументації. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. №4. С. 36-41
- Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:**
1. Дудаш Т. Юридична аргументація у практиці Європейського суду з прав людини. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: матеріали XXI звітної науково-практичної конференції (12–13 лютого 2015 р.): у 2 ч. Ч. 1*. Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2015. С. 29-32
 2. Дудаш Т. Мова як засіб правової аргументації: до питання про лексичний склад мови права. *Юридична техніка: доктринальні основи та проблеми викладання: тези доповідей та повідомлень учасників науково-практичної конференції (м. Харків, 30 вересня – 1 жовтня 2015 року) / за ред. проф. В.В. Комарова та І. Д. Шутака*. Харків: Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2015. С. 62-65
 3. Дудаш Т. Про поняття аргументації в праві. *Актуальні проблеми державотворення в Україні: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (20 травня 2016 року): 3-х томах. Том 1*. Київ: ВПЦ “Київський університет”, 2016. С. 34-36.

4. Дудаш Т. До питання про поняття аргументації в праві. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: матеріали XXI звітної науково-практичної конференції (4–5 лютого 2016 р.): у 2-ох ч. Ч. 1.* Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2016. С. 17-21.
5. Рабінович П., Дудаш Т. Юридична дефініція. *Велика українська юридична енциклопедія* : у 20 т. Т. 3 : Загальна теорія права / редкол.: О. В. Петришин (голова) та ін. ; Нац. акад. прав. наук України ; Ін-т держави і права імені В. М. Корецького НАН України ; Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого. 2017. С. 860.
6. Рабінович П., Дудаш Т. Юридична стилістика. *Велика українська юридична енциклопедія* : у 20 т. Т. 3 : Загальна теорія права / редкол.: О. В. Петришин (голова) та ін. ; Нац. акад. прав. наук України ; Ін-т держави і права імені В. М. Корецького НАН України ; Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого. 2017. С. 890.
7. Рабінович П., Дудаш Т. Юридична термінологія. *Велика українська юридична енциклопедія* : у 20 т. Т. 3 : Загальна теорія права / редкол.: О. В. Петришин (голова) та ін.; Нац. акад. прав. наук України ; Ін-т держави і права імені В. М. Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого. 2017. С. 893.
8. Рабінович П., Дудаш Т. Мова права. *Велика українська юридична енциклопедія* : у 20 т. Т. 3 : Загальна теорія права / редкол.: О. В. Петришин (голова) та ін. ; Нац. акад. прав. наук України ; Ін-т держави і права імені В. М. Корецького НАН України ; Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого. 2017. С. 301.
9. Дудаш Т. Логічний підхід до дослідження правової аргументації. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: матеріали XXIII звітної науково-практичної конференції (7–8 лютого 2017 р.): у 2-ох ч. Ч. 1.* Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2017. С. 8-10.
10. Дудаш Т. Правова аргументація крізь призму логічного підходу : загальнотеоретична характеристика. *Закарпатські правові читання: матеріали XII Міжнародної наукової конференції (29-30 квітня 2020 р., м. Ужгород) / Ужгородський національний університет; за заг. ред. Я. В. Лазура, М.В. Савчина, М.В. Менджул.* Ужгород: РІК-У, 2020. С. 68-78.
11. Дудаш Т. Логіка, риторика чи діалектика для аргументування права чи неправа? *Фундаментальні проблеми юриспруденції II. Право і неправо: тези доповідей Всеукраїнського круглого столу (18–19 вересня 2020 року) / уклад.: С. Максимов, Н. Сатохіна.* Харків, 2020. С. 35-39.

12. Дудаш Т. Співвідношення правового аргументування й правової аргументації. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: матеріали XXVII звітної науково-практичної конференції (5–6 лютого 2021р.): у 2-ох ч. Ч.1.* Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2021. С. 6-8.
13. Дудаш Т. Правова аргументація і межі права: до питання про загальнотеоретичну модель правової аргументації. *Фундаментальні проблеми юриспруденції III. Межі права: тези доповідей Всеукраїнського круглого столу з міжнародною участю (28–29 травня 2021 року) / уклад.: К. Буряковська, С. Максимов, Н. Сатохіна, О. Стовба.* Харків, 2021. С. 79-83
14. Дудаш Т. Аргументи як засоби правової аргументації: до характеристики основних підходів. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: матеріали XXVIII звітної науково-практичної конференції (3–4 лютого 2022р.): у 2-ох ч. Ч.1.* Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2022. С. 7-11
15. Дудаш Т. Аргументувальні структури у правовій аргументації: деякі прикладні питання. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: матеріали XXIX звітної науково-практичної конференції (2–3 лютого 2023р.): у 2-ох ч. Ч.1.* Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2023. С. 7-10
16. Дудаш Т. Право на отримання аргументованого судового рішення як складник права на справедливий судовий розгляд у світлі практики Європейського суду з прав людини. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: матеріали XXX звітної науково-практичної конференції (7–8 лютого 2024 р.).* Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2024. С. 8-10.
Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:
 1. Дудаш Т. Риторичний підхід до правового аргументування й правової аргументації. *Філософія права й загальна теорія права.* №1. 2020. С. 110 – 131.
 2. Дудаш Т. Діалектичний (діалогічний) підхід до правового аргументування й правової аргументації. *Філософія права й загальна теорія права.* №2. 2020.
 3. Rabinovych P. M., Dudash T. I. Legal Argumentation: Some General Theoretical Aspects. *Щорічник українського права : зб. наук. пр. / відп. за вип. Є. А. Гетьман.* Харків : Право, 2023. No15. С. 12-34.

Загальний висновок щодо дисертації. Дисертація Дудаш Тамари Іванівни відповідає вимогам пунктів 7 та 9 Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів

України від 17 листопада 2021 р. №1197. Адже вона містить нові науково обґрунтовані результати проведених досліджень, щодо яких здобувачка є суб'єктом авторського права, та які розв'язують важливу проблему відсутності в українській правничій науці загальної концепції правової аргументації, яка б була перевірена та підтверджена за результатами аналізу правотворчої, правотлумачної та правозастосовчої практики, а також формуванні на цій основі висновків і пропозицій щодо вдосконалення законодавства й такої практики, що матиме важливе значення для усіх видів юридичної діяльності в Україні.

На підставі зазначеного рецензенти рекомендують дисертацію Дудаш Тамари Іванівни на тему «Правова аргументація: загальнотеоретична характеристика» до захисту у спеціалізованій вченій раді на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень.

За пропозицію затвердити висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Дудаш Тамари Іванівни на тему «Правова аргументація: загальнотеоретична характеристика» присутні на засіданні фахового семінару проголосували одногосно.

Рецензент
завідувач кафедри теорії
та філософії права,
доктор юридичних наук, професор

Віталій КОСОВИЧ

Рецензент
доктор юридичних наук, професор

Людмила ЛУЦЬ

Рецензент
доктор юридичних наук, професор

Сергій РАБІНОВИЧ

Рецензент
доктор юридичних наук, професор

Володимир РЕШОТА

Рецензент
доктор юридичних наук, професор

Лілія ЯРМОЛ

Секретар фахового семінару
доцент кафедри теорії та філософії права,
кандидат юридичних наук

Анна НАКОНЕЧНА